

GOVOR U SAMOBORU I NJEGOVOJ OKOLICI

1. Prema planu Instituta za jezik istražio sam govor u *Samoboru* i u njegovoj okolici, u selima *Domaslovec*, *Sveta Nedelja*, *Otok* i *Rude*. Osnovne jezične osobine istražio sam i u selima *Gradna* i *Celine*, za koje sam utvrdio da imaju govor jednak govoru u *Domaslovcu*, i u *Novakima* i *Brezju* kraj Svete Nedelje, u kojima se govori kao i u Sv. Nedelji. U *Rudama* sam istraživao govor starosjedilaca, potomaka Sasa, koji su kao rudari došli u taj kraj i osnovali selo.

2. U *Samoboru* i *Domaslovcu* isti je tip govora, s neznatnim međusobnim razlikama, koje se, po mojem mišljenju, sastoje uglavnom od inovacija prouzrokovanih urbanim načinom života u *Samoboru*. Taj govor akcenatski pripada u grupu kajkavskih govora koji imaju starije akcenatske osobine,¹ a fonetski ga karakterizira glas *e* na mjestu nekadašnjega jata i poluglasa.

Govor Svete Nedelje pripada turopoljskom akcenatskom području (s metataksom metatonijskoga akcenta ^),² a kontinuantne jata i poluglasa neutralizirane su u fonemu *e*.

Govor u *Otoku* u svim se bitnim jezičnim pojavama podudara s govorom u prekosavskim selima *Drinju*, *Laduću*, *Ključu* i drugim zapadnim sutlanskim ikavskim govorima³ (*i* na mjestu jata, *a* na mjestu poluglasa, akut na ultimi).

Govor pučanstva njemačkoga podrijetla u *Rudama* akcenatski odudara od bilo kojega seoskoga hrvatskoga kajkavskoga govora. Kontinuantne jata u tom je govoru *e*, a na mjestu poluglasa govori se *a*.

¹ Usp. S. Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca* (kratica: JHK), Ljetopis JAZU 48, str. 86 i Karta hrv. kajkavskih akcenatskih tipova (kratica: Karta), uz istu raspravu (Zagreb 1935.).

² S. Ivšić, o. c., str. 81, Karta.

³ S. Ivšić, o. c., 74–78, Karta; I. Brabec, *Sjeveroistočni ikavci*, Ljetopis JAZU 71, str. 327–328 i Karta sjeveroistočnih ikavaca, o. c., 326, Zagreb 1966; I. Brabec, *Sutlanski ikavci* KAJ (Zagreb 1969) 5, str. 25–28; A. Šojat, *Kajkavski ikavci kraj Sutte*, Rasprave Instituta za jezik, knj. 2, str. 37–44.

A k c e n t i k v a n t i t e t a

3. Na cijelom istraženom području (izuzevši starosjedilački govor u Rudama) akcent i kvantiteta imaju distinktivnu funkciju. Razlike u značenju mogu se ostvariti

a) različitom kvantitetom akcenta (koja je u slogu s e često povezana s distinktivnim obilježjima zatvorenost ~ otvorenost toga vokala):

<i>jěla</i> (ptc. akt. sg. f.)	≠	<i>jěla</i> (nom. sg.)
<i>jělo</i> (nom. sg.)	≠	<i>jělo</i> (ptc. akt. sg. n.)
<i>pěč</i> (nom. sg.)	≠	<i>pěč</i> (inf.)
<i>plěl</i> (ptc. akt. m. 'plijevio')	≠	<i>plěl</i> (ptc. akt. m.: <i>plěst</i>)
<i>iti</i> (3. sg. prez.: <i>ìiti</i>)	≠	<i>iti</i> (inf.)

b) različitom intonacijom akcenta:

<i>plěla</i> (ptc. akt. f. 'plijevila')	≠	<i>plěla</i> (ptc. akt. f.: <i>plěst</i>)
<i>pìli</i> (3. sg. prez.: <i>pìliti</i>)	≠	<i>pìli</i> (ptc. akt. pl. m.: <i>pìt</i>)

c) različitim mjestom akcenta i različitim akcenatsko-kvantitativnim odnosima:

<i>nòsi</i> (3. sg. prez.)	≠	<i>nošì</i> (2. sg. imperat.)
<i>otklèni</i> (3. sg. prez.)	≠	<i>otklenì</i> (2. sg. imperat.)
<i>oblāci se</i> ('odijeva se')	≠	<i>oblači se</i> ('navlače se oblaci')
<i>tancāla</i> ('plesaćica')	≠	<i>tāncala</i> (ptc. akt. f. 'plesala')
<i>komād</i> (fon. [komāt])	≠	<i>kōmat</i> ('dio konjske opreme, 'ham')
<i>rešēta</i> (nom. pl.)	≠	<i>rešetà</i> (gen. sg.)
<i>sūsēda</i> (nom. sg. f.)	≠	<i>sūsēda</i> (gen. sg. m.)
<i>gušćāra</i> ('guštik')	≠	<i>gušćārà</i> (gen. sg.: <i>gušćār</i>)
<i>gřmì</i> (3. sg. prez.)	≠	<i>gřmì</i> (nom. pl.: <i>gřm</i>)
<i>pōzēbe</i> (3. sg. prez.)	≠	<i>pōzebe</i> (gen. sg. f. 'smrzavice').

Primjeri su iz Domaslovca, a sličnih potvrda razlikovne funkcije suprasegmentalnih elemenata skupio sam i u Sv. Nedelji, Otoku i u drugim istraženim mjestima.

4. Distribucija akcenata razlikuje se u tri istražena tipa govora (izuzimam akcentuaciju u Rudama, o kojoj posebno govorim u t. 7) po mogućnosti pojave akuta na ultimi i silaznog akcenta (˘) na srednjem slogu riječi.

a) Za cijelo istraženo područje karakteristično je čuvanje akcenta ˘ na krajnjem slogu, bez obzira na to je li taj slog otvoren ili zatvoren, je li penultima duga ili kratka.

Domaslovac: *glistà, grānà, rastovīnà, òfcà, mēzgà, trāvà, rùkà, mācè, ždriebè, cūcè, rācè, gūsè, glētvò, mlèkò, povrēsłò, smolà, vodà, stezà, ženà, hrdà, mejà, toporò* ('držak sjekire'), *srebrò, jecè* ('jaje'), *pron. onà, onò, onì adj. dobrà, dobrò, glādnò, pečenà, adv. dobrò, prez. rečè, berè, perè, sēcè, donsè, orjēmù, imperat. nošì, navodì povlècì; mrāvèc, jārèm, kladi-*

věc, slaviček, kosěc, skrlěc jezik, ogèn, loněc, koněc, pepěl, čověk, *adj.* krătěk, doběr, *inf.* vřtět, prevrnit, *ptc. akt.* reširil, zvezäl, pošil, opäl itd.

Tako je i u Samoboru: glistä, trävä, glävä, gnězdò, krilò, vïnò, vodä, srebrò, slezenò, na vodi, natešcè, kadì ('gdje'), opečè (prez.) zežmè se; mrävěc, čřčěk, mōlěc, čeběr, jezik, loněc, lověc, ocět, namočit, metät, popit, ostät (*inf.*).

Sv. Nedelja: trieskä, žejä, vāpnò, steklò, kuotěc, luoněc, kōlěc, òcět, pōcěk, jězik, *adj.* žejděn, pijän, žejdnä, *prez.* küjě, spěcè, jemü, pijemü, rezdelimü, jětè, pečějü, *imperat.* donesi, męknì se, spēcì, *ptc. akt.* pojěl, zapisäl, zvrñol, *ptc. pas.* pušcěnä, pečěnä, rezdelěnä itd.

Ovu skupinu karakterizira pojava »kanovačkoga« duljenja na penultimi. U *Sv. Nedelji* gotovo je posve neutralizirana opreka dužina ≠ kračina u takvu položaju (vïnò – vödä), u Brezju i Novakima kratki se slog ne produljuje obvezatno ispred akcenta " na ultimi.

Otok: rükä, vodä, dītè, koläc, lonäc, jezik, potòk, *gen. sg.* loncä, kolcä, *prez.* specè, perè, rästēm, donesēmü perēmü, donesědū, beredū, orjědū itd.

b) Za razliku od čuvanja akcenta " na ultimi, u samoborskom je kraju, osim u Otoku, akut na krajnjem ili jedinom slogu metatoniran u silazni akcent. Kajkavski ikavci u Otoku čuvaju akut i u tom položaju, pa se i u toj pojavi slažu sa stanjem u govoru sutlanskih ikavaca.

Domaslovec: latjê, smetjê, trpüc, pelin, trnâc, krampêr, težäk, kotâc, pečâr, *gen. sg.* vodê, ženê, *instr. sg.* vodûm, zemlûm, nočjûm, mastjûm, *pron.* jâ, tî, mî, vî, *prez.* vřtîm, dâm, platîm, lovîm, živîm, diši, smrdî, grmî. delî, zvonî itd.

U oblicima imenica tipa *rükä* predzadnji se slog najčešće pokraćuje pred akcentom ^ (*gen. sg.* rukê, *instr. sg.* rukûm), ali je moguće i čuvanje prednaglasne dužine, a pokraćivanje akcenta (*gen. sg.* rükê, *instr. sg.* rükûm), pa i akcenatsko stanje kao: *gen. sg.* rükê, *instr. sg.* rükûm.

U enklizi vraća se akut: jâ sem, tî si, boim se, ženì se, oblačì se, govoriš nam (uz: govoriš nam) itd.

Tako je i u Samoboru: rođäk, madrôn, do zemlê, be ženê, š čerjûm, s kostjûm, boim se, curì, pojê, nosěc : jâ sem, tî si, vî ste itd.

Sv. Nedelja: jâ, tî, mî, vî, ručnik, težäk, cvětjê, *instr. sg.* rukûm, kostjûm, mastjûm, *prez.* sedîm, gori, letì, curì, šprlì, bečì, *adj.* devjì itd. : jâ sem, tî si, mî smu, vî ste.

Za ovu je skupinu istraženih govora karakteristično često pokraćivanje krajnjega metatonijskoga ^ u slogu s glasom ę: *nom. sg. col.* sadjê, *gen. sg.* rükê, glävê, vodê, *prez. 3. pl.* držê, mučê, pustê, *ptc. prez.* nosěc itd. Uz takvo stanje moguće je i čuvanje kvantitete metatonijskoga ^ na ultimi, ali se tada penultima pokraćuje: *gen. sg.* rukê, *instr. sg.* rukûm.

Otok: *gen. sg.* daskê, mejê, *instr. sg.* z mojûm daskûm, *gen. pl.* stiníc, lopât, *prez.* držim, kosim, tkêm, letì, sidi, *ptc. prez.* letěc, *pron.* jâ, tî, mî, vî itd.

Ako je ispred akuta prvotno dugi slog, u Otoku postoje tri mogućnosti akcenatsko-kvantitativne realizacije: prva je metatonija ~ > ^ uz zadržavanje dužine na predzadnjem slogu (*gen. sg.* rükê, glävê, *instr. sg.* rükûm,

glāvŭm); druga je, najobičnija, mogućnost da se dugi akcent na ultimi skрати do trajanja akc. " i preuzme njegovu intonaciju, pa se ostvaruje analoško stanje prema nom. sg. (*gen. sg. rŭkĕ, glāvĕ, instr. sg. rŭkŭm, glāvŭm*); treći je način zamjene slijeda ~ ~ pokraćivanje penultime (*gen. sg. rukĕ, glavĕ, instr. sg. rukŭm, glavŭm*).

c) Akcenti " i ~ čuvaju se u sve tri skupine govora na prvim i srednjim slogovima riječi. Donosim nekoliko primjera iz Domaslovca, a slične sam zabilježio i u drugim selima i u Samoboru.

jĕlen; štakor, gŏlub, žila, prašćići, piščenci, jăgoda, jăbuka, lăsica; le-sica, prepelica, kobila, kobilica, parešina, rakita, ledina, kosišće, lopăta, želĕzo, glavina, vučitel, prijătel, *imperat. pl. nosĕte, zadržĕte, plătĕte*;

prĕgrešća, lĕsnice, vŭsnice, plŭča, plĕča, drĕvje, listje, *prez. mikam, pišem, pĭta, pĭtamu, nĭma, nĭmadu, ptc. akt. brăla, pĭla, mĭla, bojăla se, dăla, orăla, rodĭla, nom. pl. kolĭena, bremĕna, rešĕta* itd.

d) Metatonijski kajkavski akcent u Sv. Nedelji i u selima uz nju prelazi sa srednjega sloga riječi ili akcenatske sraslice na slog prema početku riječi i tu se realizira kao akcent (po toj pojavi govor pripada turopoljsko-posavskom akcenatskom tipu, prema Ivšićevoj podjeli): ōpaj-nĕk, žĕludĕc. na pŏtoku (nom. sg. pŏtŏk), na pŏĕku (nom. sg. pŏĕĕk), ōcvirki, *prez. nĕ vidim, nĕ ōujem, prĕtrgnĕmu, kŭšuju, ptc. akt. pŏsekĕl, zvrŏnŏla, prĕmenĭlo se, gŏvorĭli su, ptc. pas. ōstavĕn, ũnišĕno* itd.

U drugim je istraženim samoborskim govorima taj akcent na starom mjestu. Donosim nekoliko primjera zabilježenih u Domaslovcu: ne vĭdim, pojĕla, zemĕla, opăla je, pobĕgla je itd.

Međutim, ekavski govori u Samoboru, Celinama, Gradni, Domaslovcu i ikavski govor u Otoku ne razlikuju se od akcenatski mlađega govora u Sv. Nedelji samo po realizaciji metatonijskoga akcenta ~ na starijem mjestu. U njima se taj tipični kajkavski metatonijski akcent ne pojavljuje uvijek i u svim položajima u kojima bi se prema osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji morao pojaviti. To ću potvrditi s nekoliko primjera iz Domaslovca: žĭpka, kŏla, mlĭnar, *gen. sg. ribe, krăve, gŭske, băbe, lok. sg. na jeziku, na prăgu, na pŏĕku, v korĭtu, instr. sg. z ribum, s krăvum, pod lipum, z jăgodum, nom. pl. korĭta, lĕta, adj. pĕsji, ŕeniĕna, žĕlĕzni, num. pŕvi, drŭgi, prez. napŕăvi, govŏrim, obrĭšem, putŭje, stanŭje, darŭje, kupŭje, ptc. akt. posĕkel, zavŕšĭl, zdignĭl, napŕăvila, porĕzala*.

Ipak, izostanak metatonijskoga silaznog akcenta nije pravilo za sve navedene kategorije, nego je obično vezan uz pojedinu riječ. Tako se uz žĭpka govori *kĭĕka 'pletenica vlasĭ', măĕka, kvŏĕka, rŭška*; uz kŏla: *kŏra, miĕla*; metatonijski se akcent ~ pojavljuje i u prezentu nekih akcenatskih tipova: *dĕlam, vĭdim, lăje, plăši, pregŭta*; u ptc. akt.: *zajăšĭla, napŕăvila*; u ptc. pas.: *porĭzani*; u mnogim pridjevima tipa *blăten – blătna*; u gen. pl. imenica kao *jăbuka – jăbuk, jăgoda – jăgod* i dr.

Relativno često izostajanje te tipične kajkavske metatonije neobično je značajna pojava, koja može dovesti u sumnju čisto kajkavsko podrijetlo i konzervativnih ekavskih govora u samoborskom kraju, osobito kad se usporedi s paralelnim stanjem u govoru sutlanskih kajkavskih ikava-

ca,⁴ ikavaca u Zdenčini i Horvatima⁵ i u drugim prvotno čakavskim ili kajkavsko-čakavskim i netipičnim kajkavskim govorima u bližem ili daljem susjedstvu samoborskih govora⁶.

5. S ograničenjima navedenim u t. 4 b, d, akcenti se mogu dakle ostvariti na bilo kojem slogu u riječi. Takva je situacija i unutar paradigme pojedinih riječi i u tvorbi riječi – akcent u samoborskom kraju morfološki je pokretan: *nom. sg.* glāvā, *akuz. sg.* glāvu, *instr. sg.* glavūm, glāvūm, glāvūm, *nom. pl.* glāve, *lok. pl.* na glavā, *instr. pl.* z glāvami; rūkā: *dem.* rūčica – rūkica : rūčka ('držalo').

6. Nenaglašena dužina sloga čuva se na slogu ispred akcenta ". O čuvanju prednaglasne dužine pred dugim akcentima bilo je riječi u t. 4 b.

Ispred sonanata u zatvorenu slogu kratki se vokal ne dulji: stōl, mozōl, kōjn, lonēc – loncā, lovēc – lovcā.

Akcentuacija starosjedilaca u Rudama

7. Akcentuacija starosjedilaca, potomaka saskih rudara, odudara od akcentuacije drugih kajkavskih govora, ne samo u samoborskom kraju nego i, koliko je meni poznato, na cijelom kajkavskom području, izuzevši, donekle, zagrebački gradski kajkavski govor.⁷ Rudarski starinački govor susjedi karakteriziraju kao »slovenski«, premda nemaju za to opravdana razloga. Dojam da ti starosjedinci »govore kao Slovenci« proizlazi odatle što u tom govoru *akcenti nemaju fonološke funkcije*, ni po njihovim kvantitativnim ni po intonativnim osobinama. Drugim riječima, to znači da se sva tri kajkavska akcenta svode na jedan, kratki akcent, fiziološki najbliži kajkavskom tromom akcentu ("). U izuzetno pažljivoj govoru može se taj akcent produljiti i do trajanja dugih kajkavskih akcenata.

Donosim nekoliko potvrda pojave akcenta " na mjestu kajkavskih dugih akcenata:

vūk, zvēr, jēž, pūž, vūš, zājc, pāvuk, žlēb, rōg, rēp, kōža, rūčka, rōda, blāgo, zlāto, *gen. sg.* zvēri, rībe, *instr. sg.* rībum, krāvum, *nom. pl.* gnēzda,

⁴ v. bilj. 3.

⁵ S. Ivšić, JHK, 76–77, Karta; A. Šojat, *O govoru kajkavskih ikavaca u Zdenčini i Horvatima*, Ljetopis JAZU 76, Zagreb 1972, str. 270, 273.

⁶ Usp. P. Skok, *Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca*, Hrvatski dijalektološki zbornik 1, str. 215–278; P. Ivšić, *O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca)*, Zbornik za filologiju i lingvistiku VII, str. 127–139, Novi Sad 1964.; B. Finka i S. Pavešić, *Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici*, Rasprave Instituta za jezik 1, 5–44, Zagreb 1968.; B. Finka i A. Šojat, *Karlovački govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik 3, str. 77–150, Zagreb 1973; S. Težak, *Kajkavci na razmeđu*, KAJ (1970) 6, str. 38–48; S. Težak, *O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca*, Ljetopis JAZU 62, str. 418–423 + karta, Zagreb 1957.; I. Brabec, *Izveštaj o istraživanju govora u Pokuplju*, Ljetopis JAZU 65, str. 321–331 + 2 karte, Zagreb 1961.; V. Rožić, *Kajkavački dijalekat u Prigorju*, Rad JAZU 115, 116 (Zagreb 1893), 118 (Zagreb 1894).

⁷ Usp. F. Th. Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialect*, Pennsylvania state university studies 18, Pennsylvania 1966.

sěla, kríla, *gen. pl.* gnězdih, kríl, míšuv, *adj.* kójnski, starínski, bóži, káči, *prez.* píšem, mlátim, vídim, čújem, gínem, píšemu, pítate itd.

Taj se akcent može pojaviti na bilo kojem slogu u riječi. Na ultimí se ostvaruje na mjestu nekadašnjega akuta (pastúh, pastír, metúl, lisják, klúč, kríž, *gen. pl.* dasák (uz: dáskih), žen, kríl, *prez.* sedím, letí, curí) ili dugosilaznoga akcenta (*gen. pl.* lesíc, kráv, mŭh, žáb, korít), ali ne u svim oblicima (*gen. sg.* žéne, dáske, méje, gláve, rúke, *instr. sg.* žěnum, sěstrum, mějum, glávum, rúkum).

Stariji akcent " prenesen je sa zadnjega sloga: jězik, mědved, lóvac, kónac, vrábac, škájnac, mrávac, tórac, sěstra, žena, nóga, tráva, gláva, rúka, sělo, těle, ždrěbe, gnězdo, krílo, krílce, *gen. sg.* kójna, sěla, gnězda, *lok. sg.* na kójnu, v sělu, v gnězdu, *nom. pl.* kójni, vóli i dr.

Na srednjem slogu obično je očuvano mjesto starijega akcenta : lisíca, kukováča, kristáča ('žaba krastača'), koríto, kobíla itd., ali se u paradigmi kadšto ustaljuje mjesto akcenta prema *nom. sg.*: ždrěbe, těle, děte, *gen. sg.* ždrěbeta, těleta, děteta (uz: telěta, detěta), *dat. sg.* ždrěbetu, těletu, dětetu (uz: ždrebětu, telětu, detětu).

Tako je i s nekadašnjim akutom u sredini riječi – obično se čuva njegovo mjesto, ali se akcent može i pomaknuti na slog prema početku riječi (odnosno na prvi slog): *nom. pl.* iměna, vreměna – ímena, vrěmena, *adj.* zelěna, vesěla, (uz: zělena, vėsela, oba oblika bez funkcionalne razlike), *prez.* očúvam, prepíšem, pošíva, sprežíva, klečím, *ptc. akt.* póbrála, smejála se, bojála se (uz: póbrala, smějala se, bójala se) i dr.

Staro mjesto kajkavskoga akcenta (odnosno čakavskoga ") u sredini riječi čuva se: želúdec, ne vídim, naprávi, postáne, obújem se, posékel se, ostávlen, na potóku, na jezíku, zamázan, poběgla je itd. U partícipu aktivnom moguća su kolebanja u mjestu akcenta: póbráli su – póbbrali su, pojěla je – pójela je i sl.

G l a s o v i

Samoglasnici

8. Vokalni sustav u Sv. Nedelji ima sedam fonema: *i, e, e, a, o, o, u.*

Fonem *e* pojavljuje se na mjestu jata i poluglasa i u kratkim slogovima, a u dugim se slogovima ostvaruje bez obzira na njegovo podrijetlo. Fonem *o* u krakim se slogovima pojavljuje samo kao kontinuanta nekadašnjih glasova *o* i *l*, a u dugim se slogovima i prvotno *o* realizira u fonetskom području fonema *o*. Oba se glasa (*e* i *o*) u dugim slogovima najčešće ostvaruju kao diftonzi (*ie*, odnosno *uo*). Nekadašnja opreka $e \neq e$ neutralizirana je, tj. u kratkim se slogovima pojavljuje široko, kajkavsko *e* [ä], u dugim *e* (odnosno *ie*). Donosim nekoliko potvrda: liěšnak, viěněc, brīeg, striělä, zvieżdä, kliěšča, bliětvò ('dlijeto'), biězgä, mīeso, piětä, piětěk, griedä, būog, zŭob ('zub' i 'zob'), *gen. pl.* nŭog, dečkŭov, zopčŭov, kra-

jūov, mesječ, *adj.* mēķek, uōfci, kuōzi, ali i: lēk, sējēm, mēso, pētā, grēdā, pētēk, *nom. pl.* brēgī, *gen. pl.* žēn, penēz, golobōv, *dat. pl.* dečkōm, *adj.* bēli, lēpi, mēki itd.

Realizacija fonema *a* u Sv. Nedelji ovisi o kvantiteti sloga. U dugim je slogovima *a* velarizirano, a veoma često i diftongirano: blāgo, svādba, fāla, strājnski – svūādba, lūāž, siromūāk, *lok. sg.* po bruazdē, *nom. pl.* bruanē, *gen. pl.* lopūat, *prez.* ruastē itd.

9. U Domaslovcu, Samoboru, Otoku i u Rudama vokalni je sustav od pet fonema. Dugo se *e* i dugo *o* fakultativno zatvaraju, osobito u Domaslovcu, gdje se ti glasovi često i diftongiraju. Međutim, ni zatvorenost tih vokala, ni sporadična pojava otvorenoga vokala [ä] u kratkim slogovima ne mijenjaju značenje riječi, nisu fonološki relevantne. U ovim je govornim izjednačena kontinuantna glasova *q* i *l s u*, a kontinuantna nazala *ę s e* (gūska, rūkā, mūž, zūb; mēso, pētā, devēti).

Donosim nekoliko primjera monoftonškog i diftonškog realiziranja fonema *e* i *o* iz Domaslovca: bezgā – bēzgā – biezgā, dētē – dietē, mēla – miēla ('brašno'), posēče – posiēče, cēpīt – ciepīt, liēsnice ('desni u ustima'), dōm – dūom, z duōma, švōra – švūora ('pauzina, svora'), z matuorōm.

U Domaslovcu se diftongira kadšto i nastavak -ē, koji je prodro u neke padeže imenske promjene (kao i u prekosavskih, sutlanskih ikavaca): *lok. sg.* na vodē – na vodiē (uz: na vodi), po nočē – po nočiē (uz: po noči), *lok. pl.* po nočiē, *gen. pl.* brazdiē.

10. U svim se istraženim govornim ostvaruje samoglasno *r*, i u dugim i u kratkim slogovima.

11. Od pojedinačnih vokalnih promjena spomenut ću promjenu *a > e* u prefiksu *raz-* (resēč, rezdelimū, rezrāsla se) i *o > e* u prefiksu *pro-* (pregūta, prepāda), koje su karakteristične za cijelo područje. Ima i drugih pojava takve vrste, kao na primjer prijelaz *a* u otvoreno *e* ispred sonanta, osobito ispred *j*, ali ih nisam zabilježio u svim govornim i u svim prilikama. Tako se u Samoboru govori *kěj*, *krēj*, a u Domaslovcu *kāj*, *krāj*; u Sv. Nedelji je ta promjena veoma dosljedno izvršena: *kěj*, *krēj*, nejčisteša, vėjnkuš, zējašila, pa i: rēme 'rame'.

Suglasnici

12. U svim se istraženim mjestima krajnji zvučni suglasnici izgovaraju bezvučno.

13. Na cijelom istraženom području suglasnik je *l* depalataliziran, izjednačen s fonemom *l*, a *ń* u nekim položajima zadržava oznaku palatalnosti, tako da je palatalni element (*j*) pred fonemom *n*, s kojim se *ń* u najvećem broju položaja potpuno izjednačio: prosjakīna, češnāk, ogēn, ognīšće, dōlni, ōjd nega (= od njega), ž nīm, ž nūm, ž nēmi (= s njima), svīnā – svijnā, kōju, bez kojnā, škrijna – škřina, kīhajne, kōjnski, māzajne. Sekundarna skupina *l bj* izgovara se nesliveno (vūlje, zēlje, vesēlje), a *n bj* je dalo *jn* (korějne, kamējne).

14. U Samoboru i njegovoj okolici obično se realizira samo jedan par afrikata: bezvučno *č* i zvučno *g*. Oba su ta glasa, osim u Sv. Nedelji, artikulacijski i akustički često bliski štokavskim afrikatama *ć* i *đ*, osobito se u skupinama *šč* i *žd* izgovaraju osjetno »mekše« nego u drugim, tipičnim kajkavskim govorima. U Otoku zabilježio sam u ponekih ispitanika i opreku *č* ≠ *ć*, *g* ≠ *đ*. U Sv. Nedelji je priroda tih glasova izrazito kajkavska.

15. Istraženo područje nije jedinstveno ni po pojavi glasa *h*. U Svetoj se Nedelji suglasnik *h* ostvaruje rijetko, obično u sekundarnim kajkavskim položajima, i to kao jači dah (hrđä – hrđa, hrž, ali: kūjna, iža, snejä, krüv, lok. pl. na rökä i sl.). U Samoboru, Rudama i Otoku *h* se obično ostvaruje na svojem mjestu (i na sekundarnim kajkavskim položajima), ali, i u istoga ispitanika, može alternirati sa *j*, *v*, *ø*. Donosim nekoliko potvrda iz Samobora: hižä, snehä – snahä, hräst, krüh, päzuh, trbüh, jühä – jüvä, kūha se – kūva se, mehür, suhän ('tuberkuloza'), strëha, kūjna, gen. pl. lädih, rëbrih, hrüšek – hrüskih, nöçih, çërih, köpçih, lok. pl. na nogâh, na štûmfih, v šläpah.

U Domaslovca je *h* mnogo labilniji glas i neusporedivo se češće zamjenjuje nego u drugim konzervativnim samoborskim govorima: dihat – dijat, mëhek – mëfki, më – mëhën, orë – orëj – orëh, gen. sg. orëa – orëja – orëha, strëha – strëja, vüho – vüvo, hrž, kūarica kūa, lëb krüa, rën, kožü, nû ('njuh'), mäčava, rüška, räst – rastovinä, 3. pl. prez. öçedu itd.

16. U Sv. Nedelji poziciono se pojavljuje (ispred *g*) glaz *z* (bilježim ga: dz): bëdzgä (usp. bëđđina), gen. sg. mödzga, analogijom i nom. sg. mödzek. U drugim istraženim mjestima ostaje *z*: bezgä, mözek ili mösk, gen. sg. mözga.

17. Inventar konsonantskih fonema i njihova realizacija u istraženim govorima razlikuje se od stanja u književnom jeziku samo u upravo opisanim pojavama.

18. O kontinuantu prasl. *t'* bilo je riječi u t. 14. Na mjestu prasl. *d'* na cijelom je području *j*: mejä, prëja, säje, brejä, komp. mläji, släji (u Samoboru: mläjši, släjši), prez. precëja, naväja, presäja, ptc. pas. ogräjen, presäjjen, röjena. Ipak, leksički se može pojaviti i *đ* mjesto *j* – u svim sam mjestima zabilježio samo *hrđä* – *hrđa*.

Prema prasl. *st'*, *sk'* u samoborskom je kraju *šč* (usp. t. 14): křšćen, opräšća se, pišćí, šćäp, toporišće, kosišće, strnišće (u Sv. Nedelji je i u toj konsonantskoj skupini kontinuenta glasa *t'* bliža glasu *č* nego u drugim samoborskim govorima). Prasl. skupine *zd'*, *zg'* dale su *žd* (u Sv. Nedelji: žg): bëđđina, rôžde.

19. Nekadašnje palatalno *r'* reflektiralo se samo u ponekim riječima (zörja, škärje, môrje, prez. orjëmü), ali u Samoboru mu obično nema traga ni u tim riječima (škäre, môre, örem).

20. Suglasničke skupine pretrpjele su kajkavske promjene, s određenim specifičnostima. Donosim nekoliko potvrda iz Domaslovca i Sv. Nedelje, kao tipičnih predstavnika govora njihove okolice.

Domaslovec: čelä, šeniča; lät, lās, nük, dovëc, zët ('uzeti'); četřti, (sräka); trämnik, rämnö ('ravno'); nöft, nöfti; čerëva, čerëšna; vöjsk ('vosak'); jenä, jenö; meklä, pökle, päjklalo se, na klä; këden ('tjedan'); pöcmemu.

Sv. Nedelja: čelä, šeniča; lät, lās, läknö, nök, dövēc, zëti, liëkla (ptc. akt.); četřti, (sräka); pemlica ('pivnica', tj. 'podrum'), trämlik ('travnik, livada'); nöft – növet; čriešna, lük črlënëc; vöjsk; jën – jenä – jenö; pökle – pöslë, sviëkla mušica ('krijesnica'), na klä (akuz.), na klë (lok.); këden; pöcmemu.

21. Sekundarne su skupine ostale neizmijenjene: drëvje, dïvji – dïvji (u *Domaslovcu* i: dïvli, u *Sv. Nedelji*: ðevji), sadjë, listje, zëlje, (kamëjne, v. t. 13), s krvjüm, s kostjüm. Ipak, govori se samo *rodäk*.

Oblici

22. Ukratko ću prikazati oblike karakteristične za samoborski kraj, ne osvrćući se na one koji su u svim kajkavskim govorima, pa i u samoborskim, jednaki (kao što su, na primjer, stariji padežni odnosi u pluralu imenske i pridjevske promjene i sl.).

23. U imeničkoj promjeni treba upozoriti na čuvanje vokalne alternacije *o – e* u padežnim nastavcima, ovisno o palatalnosti dočetnoga suglasnika osnove (i afrikata *c* djeluje na tu alternaciju): *instr. sg. m.* zûbom, jezïkom, lûkom : klüčëm, nöžëm, müžëm, zäjcem, koncëm, *gen. pl. m.* rogöv, vragöv, kojnoöv : kräjëv, mišëv, ždrëbičëv, tëlïčëv, zäjcev, *dat. pl. m.* volöm, pästorkom, bikom, kojnoëm : mužëm, ždrëbičëm, tëlïčëm, zäjcem.

Ipak, zabilježio sam u svim selima i iza palatala, a osobito iza *c*, vokal *o* u nastavku (*Domaslovec*: z ocëm, za zäjcem, s pälcom, koncöv, *Sv. Nedelja*: orejüov, mostaçüov, vräpcov, zvoncüov). U Samoboru je ta vokalna alternacija rijetka, obično se govori: z ocëm, koncëm, sëstričëm, z müžëm, s klüčëm, löncov, züpcov, pišćencom, pa čak i: z vüljëm ('s uljem'). U Samoboru je, kako navedeni primjeri pokazuju, nastavak *instr. sg. o*-deklinacije obično izjednačen s nastavkom *a*-deklinacije: z müžëm, z volëm, s pütřëm : ženëm, s krävëm (s krävëm).

Dat. i lok. sg. a-promjene imaju nastavak *-e* (odnosno *-ë*, v. t. 8 i 9): ženë, krävë, po ovë stezë, po ðëteline, na kosë. *Instr. sg.* takvih imenica ima nastavak *-um*: ženëm, rukëm, nogëm, korüzëm, pod mejëm. *Lok sg. m. i n.* ima nastavak *-u* (na stolü, v selü).

Gen. pl. imenica ž. roda kojima osnova svršava suglasničkom skupinom ima obično nastavak *-i*. Ponekad taj nastavak preuzimaju i imenice srednjeg roda s konsonantskom skupinom na kraju osnove (zvëzdï, bräzdï, gûski, rëbri, uz: gûsek, rebër). Fonetski se taj nastavak može ostvariti i kao *-ë* (ta se alternacija događa i u nastavku nominativa i instrumentala *pl.*), koje se pod akcentom u nekim selima i diftongira (*Domaslovec*: *gen. pl.* brazdïë, bezgïë). U Samoboru je u imenica toga tipa nastavak *-ih*

(zvęzdih, gųskih, řębrih, gnęzdih), a taj nastavak prodire i u druge imenice ženskoga i srednjega roda (sųzih, rųkih, nogih, ręčih, māterih, krilih, přsih, đęch, uz: sųz, rųk, nųg, kril).

Imenice ženskoga roda na konsonant imaju u instr. sg., a u Sv. Nedelji i u lok. pl., nastavak a-promjene (s krvjųm, za pečjųm, ř čerjųm, s kostjųm, lok. pl. po nočę, po kostę). U govorima s pet vokalnih fonema u lok. pl. tih imenica nastavak je -i, ali u Domaslovcu taj nastavak, pa i nastavku lokativa sg., alternira s -ę, kao i u upravo spomenutim padežima a-promjene (lok. sg. po noči – po nočę, v krvi – v krvę, po kosti – po kostę, lok. pl. po noči – po nočę, po kosti – po kostę).

U Domaslovcu sam zabilježio promjenu roda u pluralu riječi *slōvo*: u singularu je srednjega roda, u pluralu ženskoga (nom. pl. ovę slōve).

24. Za pridjevsku promjenu istraženoga kraja karakterističan je vokal e pred suglasnikom padežnoga nastavka, bez obzira na palatalnost ili nepalatalnost dočetnoga suglasnika osnove (*gen. sg. m., n. dobręga, stārega, tętinega, tęga, nıkega, jednęga – jenęga, dat. sg. jednęmu – jenęmu, stāremu, tętinemu, lok. sg. o jednęm – jenęm, stārem*). Vokal je -e- i u nastavcima instrumentala sg. (*stārem*), genitiva pl. (*stāre – stāreh*), dativa pl. (*stārem*) i instrumentala pl. (*stāremi*). U lokativu pl. alterniraju stariji lokativni oblik (*stāre*) i preneseni oblik dativa pl. (*stārem*).

Komparacija pridjeva: *stāreši, zelęneši; stariji, zdrāviji; slāpši – slābeši, lępši, mękši* (u Sv. Nedelji i: *mękleji*); *třji, hųji, mlāji – mlājši; męjni – mājni – męnši, řirši, gųrji – gųrši, bōli – bōlši, glıbjı – glıpši, đębji – đębli – đępši, jāci – jākši, vęči – vękši, viři – vikši, krāci – krājši, dųži*.

25. Konjugacija istraženoga područja ima kajkavske karakteristike tvorbe i upotrebe vremena i načina. Spomenut ću karakteristične oblike, koji u različitim kajkavskim govorima mogu biti različiti:

– U Sv. Nedelji infinitiv svršava nastavkom -ti, u drugim se mjestima tek izuzetno pojavljuje takav infinitiv – u njima je infinitiv izjednačen sa supinom (razlika se može, ali ne mora, ostvariti akcentom: *štęla bi spāt – idem spāt, uz: idem spāt*).

Nastavak 1. lica pl. prezenta na cijelom je području -mu. U 3. licu pl. stanje je različito. U Sv. Nedelji alterniraju u glagola kao *čųti, zdignoti, držati, pustiti* kraći oblici (*čųju, sękų, zdigno, držę, nųse, pustę*) s analoškim oblicima na -ju (*čųjeju, zdigneju, držijų, nųsiju, pustijų*). U glagola tipa *kupuvāti* zabilježio sam u tom selu samo kraći oblik (*kųpuju, đāruju, vęruju*). U Domaslovcu proširen je na sve glagolske vrste analoški nastavak -du (*očędu, zvonidų, nųsidu, letidų, kųpadu, kųpųjedu, čųjedu, zdignidu*), koji kadšto alternira s analoškim -ju (*nųsiju, zdigniju, kųpųjeju* itd.), a ponekad se ostvaruje i stariji oblik (govorę). U Otoku je isto stanje, samo što se nastavak -ju rjeđe javlja nego u Domaslovcu (*natęžędu, velidų, govųridu, męřadu*). U Samoboru ima 3. l. pl. najčešće analoški nastavak -ju (*vračijju, veliju, māžeju, nųsiju, žmijęjų, pletejju*), tako i: *krelųtaju, kųpaju*, ali se pojavljuje i -du: *prebrojidų, đęnedu*.

Karakterističan infiks glagola II. (Maretićeve) vrste u Sv. Nedelji je *-no-* (šĕpnoti, šĕĕknöl, zdĕgnoti, zdĕgnol – zdĕgĕl), u drugim je mjestima *-ni-* (poĕiniti, meknĭt, zdĕgnĭt, doteknĭt, prevrnĭt, okrĕnĭt, šĕipnĭl, zegnĭl se /'sagnuo se' – Samobor/, pretĕgnĭl, dostĕgnĭl). Glas *i* pojavljuje se i u prezentskim oblicima takvih glagola (zdĕgnim – zdignim, stĕsnim – stĭsnim, skĭsni se – skĭsni se, splāvni – splāvni 'isplahne, ispere'), premda su mogući i oblici kao pretĕgnem, zdĕgnem.

Posebno želim upozoriti na prezent glagola *dōjt*, koji glasi: dōjem, dōješ, dōje, dōjemu, dōjete, dōju.

U imperativu se čuva rezultat II. palatalizacije (specĭ – specĕte, reci – recĕte), ali u sve istražene govore prodire i analoški palatal (specĭ – specĕte).

Kako se iz upravo navedenih primjera vidi, u pluralnom nastavku imperativa u nekim je govovima (u Domaslovcu i u Sv. Nedelji) jat reflektiran kao i u drugim položajima, tj. kontinuanta mu je *e*. U Samoboru i u Rudama (dakako, i u Otoku) u tom je položaju *-i-*: zemĭte, vlo-vĭte, zadrĕžite, sĕdite se, nosĭte (primjeri su iz Samobora), ali se kadšto mogu čuti i oblici kao: zemĕte, a tako su i u Domaslovcu mogući oblici kao: vugnĭte se.

Samoborski govor prema drugim kajkavskim govovima

26. Prema izloženom, na samoborskom se području siječe ili dodiruje više tipova kajkavskih govora. U Svetoj Nedelji su zadnji izdanci turo-poljsko-posavske grupe prema sjeverozapadu, govor u Otoku nastavak je ikavskih kajkavskih govora sa sjeverne strane Save, starosjedilački govor u Rudama ne ide ni u jedan tip seoske kajkavštine (po podjeli prema akcenatskim kriterijima). Izdvojit će u ovoj prilici sva tri navedena govorna tipa i zadržat ću se samo na nekim osobinama samoborskih ekavskih govora, kakve su reprezentirane u govoru Samobora i Domaslovca. Samo za te govore upotrebljavam termin »samoborski govor«.

Sadašnje govorno stanje toga govornog tipa prikazao sam u osnovnim crtama i držim da bi se i na osnovi mojih podataka mogla izvršiti usporedba s drugim kajkavskim govovima i odrediti odnos i položaj samoborskoga govora u suvremenom kajkavskom narječju.

Međutim, u svakoj govornoj sredini supostoje jezične jedinice koje su nosioci konkretnoga suvremenoga govornoga sustava s jezičnim jedinicama (osobito na fonološkoj i morfološkoj razini) koje upotrebljavaju tek određene generacije, slojevi, pa i pojedinci; uz tzv. arhaizme specifičnu sliku pojedinoga govora daju i inovacije, integrirane u govorni sustav. Zahvaljujući izvanrednom opisu samoborskoga kraja, života i običaja, s veoma bogatim dijalekatskim podacima, koji je dao Milan Lang,⁸

⁸ M. Lang, *Samobor*, Zbornik za narodni život i običaje 16, 17, 18, 19, Zagreb 1911–1914.

dobivamo mogućnost da današnje govorno stanje usporedimo sa stanjem od prije šezdesetak do stotinjak godina i da na taj način utvrdimo smjer govornih promjena, pouzdano saznajući koja su odstupanja od tipične govorne situacije novije pojave u samoborskom govoru, a koja vuku svoje podrijetlo iz starine.

27. Samoborski tip govora pokazuje neke veoma interesantne osobine, koje se ne pojavljuju u zagorskim, međimurskim, istočnoprihorskim (ze-linski i sesvetski kraj) i kalničkim govorima, tj. u onima koji nisu u neposrednom dodiru s drugim narječjima hrvatskoga jezika, pa se zajedničke osobine tih govora moraju smatrati tipičnim za kajkavsko narječje.⁹ Jednako tako te specifične samoborske osobine odudaraju i od stanja u rubnim kajkavskim govorima uz Savu i Dravu.

Pojedine od tih osobina iste su ili veoma bliske paralelnim osobinama u govoru kajkavskih ikavaca kraj Sutle, kajkavskih ikavaca u Zdenčini i Horvatima, te u karlovačkim, ozaljskim i žumberačkim govorima, koji su, prema dosadašnjim istraživanjima, čakavskoga podrijetla, ili su formirani zajedničkim životom čakavaca i kajkavaca.

28. Među najuočljivijim je karakteristikama kajkavskoga narječja fonem *ę* na mjestu jata i poluglasa u opreci prema *ä*, koji je kontinuanta prasl. *e* i *ę*. U suvremenom samoborskom govoru u takvim je položajima *e* (tek se u dugim slogovima fakultativno ostvaruje *ę* ili njegova diftonška varijanta *ie*). No u Samoboru se pojavljuje i glas *i* na mjestu neka-dašnjega jata, i leksički (uz *tirat*, koji je ikavizam svojina svih kajkavskih govora, govori se i *bubrig*, *vinęc*, *sinokoša*, /taj se ikavizam pojavljuje i u nekim drugim kajkavskim govorima/, *gdī* – *dī*, *dōli*, *gōri*, *lāni*) i u oblicima riječi (*dat.-lok. sg. stāri ženī*, *komp. stāriji* – *stariji*, uz: *stārši*, *zdāviji* i dr.). U Domaslovcu se u takvim riječima i položajima pojavljuje i *e*: *dē* (uz: *sīgdi*), *gōre* (*adv.*, uz: *gōri*), *dōle* (uz: *dōli*), *dat.-lok. sg. mojē ženē* (uz: *moji ženī*, pa i: *si v jēne iži*), *gen. pl. tē stāre selākov* (uz: *tī stāri selākov*) itd., *komp. stāreji* – *stāreši* (uz: *stariji*), *imperat. nosēte*, *plātēte*.

Iako je moj korpus građe znatno manji od Langova, uspoređivanje ipak pokazuje da je u njegovo vrijeme broj leksičkih ikavizama bio veći (usp. na primjer: *ji* se češnak, ZbNŽO XVI, 196, *jimū*, XVIII, 44, danas u Samoboru samo: *jē*, *jēmū*). U svim gore navedenim morfološkim kategorijama bez izuzetka je *i*, a ne obično kajkavsko *e* (v topli vodi, XVI, 192, *zemite*, XVIII, 29, *stariji*, XVIII, 41, *kēšnje*, XIX, 39 itd.).

Pojava morfološkoga *-i-* prema starom jatu u kajkavskom narječju različita je u različitim govorima, *i* mjesto *ę* pojavljuje se kao rezultat različitih ujednačavanja paradigama, prevladavanja jednih starijih oblika na račun drugih, pa u tim pojavama ne možemo glas *i* smatrati kontinuantom staroga jata. Tako je u zagorskim govorima (Bednja,¹⁰ Začretje¹¹),

⁹ Pojmovi »tipični kajkavski govori«, »tipične kajkavske osobine« definirani su u t. 37.

¹⁰ J. Jedvaj, *Bednjanski govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik 1, str. 300.

¹¹ Prema mojim istraživanjima, usp. i P. Ivić *Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957 godine*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. II, str. 401–404.

u međimurskim (Prelog),¹² kalničkim (Hižanovec, Križevci),¹³ centralnim turopoljskim (Mraclin)¹⁴ i u posavskim govorima (Trebarjevo)¹⁵ nastavak dat.-lok. sg. f. -e (npr.: dõbrę zęmlę – Začretje); u zapadnim turopoljskim govorima (Dubranec)¹⁶ e alternira s i, a u Pisarevini (Pokuplje)¹⁷ i u Virju (Podravina)¹⁸ taj je nastavak i. Glas jat u pluralnom nastavku imperativa u najvećem broju meni poznatih kajkavskih govora dao je e, koje se prenosi i u glagole gdje je i, nastavak praslavenskoga stanja (berete, nosete, s različitim akcenatskim stanjem). Tako je u svim gore nabrojenim govorima, osim u Bednji (bũdita, zẽmita),¹⁹ Križevcima (dignĩte) i u Prelogu (pl'atite). Jat u komparativu također nije u svim kajkavskim govorima dao e: u Dubrancu se govori: spamẽtniji, kęšnije, u Kupincu: stãriji.²⁰

Prema tomu, morfološka pojava glasa i na mjestu jata ne odvađa samoborski govor iz cjeline kajkavskih govora. Drukčije značenje treba, dakako, dati leksičkim ikavizmima.

29. Za naše razmatranje znatno je važnija pojava glasa a na mjestu poluglasa u samoborskom govoru. U svojoj građi imam nekoliko potvrda s a mjesto e u suvremenom samoborskom govoru mojih informatora: pãju, mãša, (u tipičnim kajkavskim govorima: meša, prema lat. kratkom i u missa), Vẽlika mãša, Mãla mãša (kat. blagdani), snahã (u Samoboru sam zabilježio i: snehã), *adj.* lakhi, *komp. adj.* mãjni, *adv.* mãjne, lãkše, *pron. sãv.* tãj, (u Domaslovcu i: vęs, tẽ). U Langovoj građi²¹ nalazimo osim tih primjera i niz drugih u kojima se na mjestu poluglasa pojavljuje isključivo a ili u kojima a alternira s e ili ø. Posebno ću upozoriti samo na neke oblike koji u našoj dijalektološkoj tipologiji imaju znatnu ulogu, a koji su u Langovu prikazu veoma obilno potvrđeni. U nom. sg. m. pokazne zamjenice 2. lica u njegovu tekstu nalazimo isključivo oblik ta (npr. XVIII, str. 244, 246, 248, 249 i dr.). Oblik muškoga roda s nastavkom a na mjestu nekadašnjega poluglasa ima gotovo uvijek i zamjenica sav u Langovim dijalekatskim podacima: sã nos počrlẽni; sã život (XVI, 66), želũdec je sã napẽt (XVI, 67), sã vužgãn; sã je zmučen (XVI, 68) i dr. Premda je gubljenje početnoga vb- i vokaliziranje krajnjega poluglasa zamjenice vbsb slabo zastupljeno u našim govorima, ponegdje se rezultat takvoga razvoja čuva, izvan samoborskoga kraja, i danas. Ja sam u Kupincu zabilježio oblik nom. sg. m. sẽ, uz f. sã, n. sẽ, pl. sĩ – sẽ – sã, a u Prigorju je isti oblik kao u Langa: sã.²²

¹² Prema mojim podacima.

¹³ Prema mojim podacima.

¹⁴ A. Šojat, *Kajkavski govori u Turopolju (s osobitim obzirom na mraclinski govor)*, disertacija, str. 144, Zagreb 1964.

¹⁵ A. Šojat, V. Zečević, *Kajkavski govori u području između Lekenika, Trebarjeva i Siska*, Ljetopis JAZU 72, str. 459, Zagreb 1968.

¹⁶ A. Šojat, o. c., str. 144.

¹⁷ Prema podacima mr. V. Zečević.

¹⁸ F. Fancev, *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie*, Archiv für slavische Philologie 29, 305–390.

¹⁹ J. Jedvaj, o. c. str. 310.

²⁰ Prema mojim istraživanjima.

²¹ v. bilj. 8.

²² V. Rožić, o. c., Rad 116, str. 135.

O snažnom međusobnom utjecaju kajkavaca i čakavaca svjedoči i Langov oblik *kadô*, sačuvan vjerojatno iz prvoga razdoblja njihova zajedničkoga života. Postoje dvije mogućnosti da se objasni taj oblik: ili su prvotni čakavci početni slog svoje upitne zamjenice za živo stopili s kajkavskim *do* (danas se u samoborskim govorima rabe oblici: *dô* i *gdô*) ili je, vjerojatnije, oblik *kadô* nastao analogijom prema upitnim priložima *kadî* (XVIII, 244, 246 i dr.; danas: *dî*, *gdî*) i *kadä* (XVIII, 244 i dr.; danas: *kadä*, *gdä*, *dä*).

Poluglas u jakom položaju zamijenjen je u tipičnim kajkavskim govorima vokalom *e*, pa svaku pojavu glasa *a* na mjestu poluglasa, izuzevši nekoliko leksema u kojima se izgubila veza između poluglasa i vokala na njegovu mjestu (*laž*, *lagati*, *čast*, novija posuđenica *lav*) i nekoliko dubleta kao što su *den – dan*, *len – lan*, *test – tast*, *svest – svast*, moramo tretirati kao nekajkavsku pojavu u određenom kajkavskom govoru. U ovom razmatranju ne prikazuju se sporadična preuzimanja štokavskih elemenata iz suvremenoga književnog jezika u govoru pojedinaca, već samo one pojave koje su zajedničke svim pripadnicima samoborskoga govornoga tipa i koje su kontinuantne starijega stanja, kako nam potvrđuju Langovi primjeri.

30. Bitna je karakteristika kajkavskoga narječja u cjelini pojava tzv. metatonijskoga akcenta \sim u zatvorenu slogu (svâdba, hrûška), u svim kategorijama u kojima je nekada postojao slijed " - " (npr. z jâgodum, z lopâtum), u imenica nekadašnjih ja-osnova s kratkim vokalom u osnovi (vôlja, mëlja) i u nekoliko drugih slučajeva (slôga, otâva), odnosno metataksa toga metatonijskog akcenta u akcenatski mlađim kajkavskim govorima.²³

Kako smo pokazali primjerima u t. 4 d, današnji samoborski govori nemaju uvijek \sim u svim kategorijama toga tipičnoga kajkavskoga akcenta. U Langovu »Samoboru« nalazimo također pokoji primjer izostanka metatonijskoga \sim u spomenutim kajkavskim položajima (usp. npr. XVI, 21 velikomâšnak, malomâšnak, mihôlšćak, 39 zamišleno, vidlo, 40 napravil, otrgne, 45 počâkal, 55 ostâvil, 42 instr. sg. krûnum, gen. sg. božične svéce, 201 jâsla itd. Mnogo su obilnije potvrđeni oblici s tipičnim kajkavskim stanjem. Donosim samo nekoliko potvrda: XVI, 39 ženidba, drûge (gen. sg.), 40 hlâčnicu, naprâvi, domîsli, vu potôku, vôdu (akuz. sg.), z mêmum, pûca (3. sg. prez.), râjši, 41 pojedeno, dozvôli, vîdi, poglêda, pûškum, pûkne, 42 pîl, stîgnîla, prestrâši, poslûša, rîbiču (dat. sg.), bâvim itd.

Teško je bilo što pouzdano reći o većoj ili manjoj zastupljenosti metatonijskoga akcenta \sim u suvremenom samoborskom govoru u odnosu na stanje prezentirano u Langovu tekstu. Naime, u njegovu prikazu nisu

²³ Usp. S. Ivšić, JHK, str. 71, 73; S. Ivšić, *Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574)*, Zbornik lingvističkih i filoloških rasprava A. Beliću o 40-godišnjici njegova naučnog rada, str. 185, Beograd 1937; A. Šojat, *Kratki nauk jezicnice horvatske (Jezik stare kajkavske književnosti)*, KAJ (1971) 11, str. 65–66; Z. Junković, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, Rad JAZU 363, str. 196–202.

akcentirani svi dijalekatski primjeri, nego ponajčešće oni koji po svojim akcenatsko-kvantitativnim osobinama odudaraju od književnih. Ipak, potpuno je jasno da izostajanje toga kajkavskog akcenta nije osobina najnovijega vrmeena, jer je zabilježeno i u Langovu prikazu, uglavnom u istim leksemima i u istim kategorijama u kojima metatonijski izostaje i danas.

31. Pojava akcenta " na zadnjem otvorenom ili zatvorenom slogu nije isključiva karakteristika samoborskoga kajkavskoga govora, kao što to nije ni čuvanje dugoga sloga ispred akcenta ". Akcenat " na ultimima nalazimo u okolici Varaždina,²⁴ u Pušči,²⁵ Začretju i u ostalim govorima zapadno od ceste Zagreb-Krapina u Bednji,²⁶ sporadično i u Turopolju osobito u zapadnim turopoljskim govorima. Duljina ispred akcenta " karakteristična je za cijelo kajkavsko narječje.

32. Neke morfološke pojave u samoborskim govorima također nisu zastupljene u svim tipičnim kajkavskim govorima, neke od njih pojavljuju se samo na rubnim područjima kajkavskoga narječja, a neke nikako. O pojavi morfološkoga *i* na mjestu jata bilo je riječi u t. 28. Ovdje ću razmotriti druge tipične samoborske morfološke osobine u usporedbi sa stanjem u drugim kajkavskim govorima.

Tipološki je najznatnija pojava infinitiva bez krajnjega *-i*, odnosno izjednačavanje infinitiva i supina, jednako u današnjem samoborskom govoru kao i u Langovo vrijeme. Drukčije nego u samoborskoj kajkavštini, puni je infinitivni nastavak (*-ti* ili *-či*) osobina svih tipičnih kajkavskih govora (za razliku prema čakavskom i štokavskom narječju u kojima čitav niz govora odbacuje krajnje *-i*).

Ovdje ću navesti još jednu specifičnu osobinu samoborskoga govora koju ne nalazimo u tipičnim kajkavskim govorima (premda nije strogo morfološka, pa se o njoj moglo govoriti i na kojem drugom mjestu ovoga razmatranja). I u Langovim dijalekatskim podacima i u suvremenom samoborskom govoru isključivo se pojavljuje infiks *-ni-* u glagola II. (Maretićeve) vrste, a ne *-no-* ili *-nu-* kao u središnjim, sjevernim, jugoistočnim i istočnim kajkavskim govorima.

33. Glagoli I.-IV. vrste u samoborskom govoru proširuju nastavak 3. l. pl. prez. prema ostalim prezentskim oblicima. Paralelno se i ravnopravno u tom obliku takvih glagola pojavljuju završeci *-du* i *-ju* (Lang, XVI, 192 odrežeju, prebrojidu, mažeju, 193 denedu, hitiju, 194 pijedu, metneju, privěžeju, topiju, XVII, 113 bedaki se pravdaju, a fiškali se smějedu itd.; tako je i danas, samo što u Samoboru, kao i u Langa, pretežu oblici na *-ju*, a u Domaslovcu oblici na *-du*, v. t. 25). Osim u samoborskom govoru završetak *-du* nalazimo i u nekim drugim kajkavskim govorima, tako u Kupincu (koji je neposredno uz prvotne čakavce, ikavce u Zdenčini i Horvatima): *mōredu*, uz *rāzmeju* i *pekū* (u nešto udaljenijoj Pisarevini već je samo *rāzmeju*, uz *plūju*, *mučē*, *pustē*), u Markovu

²⁴ S. Ivšić, JHK, str. 64.

²⁵ S. Ivšić, JHK, str. 86.

²⁶ J. Jedvaj, o. c., str. 295, 300 i dr.

Bregu (jugozapadno od Remetinca, Zagreb): *pěčedu, nōsīdu*²⁷ i u Prelogu (Međimurje): *sp'li:do, vel'i:do, trp'li:do* uz *m'lorejo, n'osījo, 'očejo, ne'sejo*. Treba upozoriti na to da je u kajkavskom narječju taj završetak rijedak, od trideset govora tipičnih za razne kajkavske krajeve našao sam ga samo u tri. Od njih govor u Mrakovu Bregu pokazuje i neke druge osobine koje nisu tipično kajkavske (usp. npr. adj. *nīmški*, prez. *rižemu*, (mj. *rēžemu*), *dōje, zāje, otīje* kao u samoborskom govoru, mj. *dojde, zajde*, futur *ōni čedu jēst*, gen. sg. *pokōjnega* i dr.), a u Kupincu bi završetak *-du* mogao biti preuzet od susjednih kajkavskih ikavaca.

34. U samoborskom se govoru zamjenjuje glas *o* glasom *e* u nastavcima gen. i dat. sg. pridjevske promjene (koja uključuje i zamjenice tipa *tēga, tēmu*). U tipičnim je kajkavskim govorima u gen. sg. iza nepalatalnih osnova *-o-*, pa se govori, na primjer, *toga dobroga* (s različitim akcenatskim stanjem) u svim meni poznatim međimurskim, zagorskim, prigrorskim, kalničkim, podravskim, posavskim i turopoljskim govorima.²⁸ Izuzetno, u Bednji, nalazimo *dýebrego, tēgo*,²⁹ ali taj bi nastavak mogao biti rezultat pomaka artikulacijske baze vokala *o*. J. Jedvaj na str. 285 svojega prikaza govora u Bednji kaže: »U bednjanskom govoru nema primarnoga vokala *o*. Mjesto njega stoji u dugim slogovima *ye*, a u kratkim otvoreno *e* ili (rjeđe) *y*.« Spomenuto *-e-* u pridjevskoj promjeni bednjanskoga govora ima, sudeći po stanju u okolnim govorima, vjerojatno istu vrijednost kao i u primjeru *kēle 'kolo'* (o.c. 286), *kelēne, 'koljeno'* (o.c. 299).

Takvo morfološko *-e-* (uz *-i-*) pojavljuje se i u Rožićevu Prigorju (okički kraj).³⁰ Čini se da to *-e-* ne mora biti posljedica specifičnih vokalnih promjena u prigrorskom govoru, jer se u određenim akcenatskim i fonetskim uvjetima prvotno *o* čuva (usp. fonetski oblik pridjeva »gotov«: m. *gētiv*, f. *gitēva*, n. *gitēvo*, Rad 115, str. 73; *bōj – bōja* uz *rōg – rēga*, ibid., i *stēl – stēla*, ibid., str. 73), pa bi se moglo očuvati i u paradigmi pridjeva. U prigrorskom govoru ima i drugih nekajkavskih pojava (usp., na primjer, Rad 115, str. 72 *zāl 'zao', išal, stárac*, str. 76 *zājac*, Rad 116, str. 133 *tā 'taj'*), od kojih su neke svojina i samoborskoga govora, pa i izjednačeni nastavak pridjevske promjene ukazuje na srodstvo prigrorskoga tipa kajkavštine sa samoborskim.

²⁷ Prema mojim istraživanjima.

²⁸ U tipičnim kajkavskim govorima u lok. sg. može nadvladati kontinuanta *jata* (*e*) pridjevskoga nastavka i u zamjeničkoj paradigmi tipa *tō* (*o tem dobrem*) ili se može generalizirati nastavak zamjenice *tō* (*o tom dobrom*). U pojedinim govorima moguće je i preuzimanje lokativnoga morfonema *-e-* u dat. sg. (*temu dobremu*), ali je u svima meni poznatim tipičnim kajkavskim govorima u *genitivu sg. generalizirano -o-* nepalatalne paradigme (ovdje se, dakako, izuzimaju rezultati kontrakcije, kao u gen. sg. *mega, tvega, svega*). U kajk. govorima na graničnom području uprema slovenskom jeziku mogući su razni odnosi u stupnju preuzimanja palatalnih nastavaka u pojedinim padežima, pa i potpuno izjednačivanje nastavaka prema palatalnoj pridjevskoj paradigmi. U nastavku instr. sg. imaju tipični kajkavski govori najčešće *-e-* na mjestu *jata* u zamjeničkom nastavku (*s tem dobrem*), ali prošireno je izjednačivanje prema nastavku složene pridjevske promjene (*s tim dobrim*). Ista je situacija i u nastavcima gen. pl. (*tēh dobrēh – tih dobrīh*) dat. pl., lok. pl. i instr. pl.).

²⁹ J. Jedvaj, o c, str. 304, 308.

³⁰ V. Rožić, o. c., str. 131–171.

Prema mojem poznavanju kajkavskih govora, nastavci spomenutih pađeža pridjevske promjene u tipičnim kajkavskim područjima izjednačeni su prema nastavcima palatalnih osnova samo u Mrakovu Bregu, koji govor, kako sam pokazao u t. 33, pokazuje i druga odstupanja od tipičnih kajkavskih osobina. Pojava izjednačivanja pridjevskih nastavaka u Sv. Nedelji može biti pod utjecajem starijih samoborskih govora.

35. Iz područja tvorbe riječi spomenut ću samobroski sufiks *-ic* u deminutivima imenica m. roda (usp. Lang, XVI, 71 *peháric*, *frtálic*, *pisáric*, *pandúric*, *barbínic*, *kapelánic*, *fakínic*, *repíc*, uz: *rěpek*) i sufiks *-ice* u deminutivima imenica sr. roda (Lang, XVI, 71 *zél'jice*, *koréjnice*, *živlėjnice*). U tipičnim kajkavskim govorima ja nisam zapazio tih sufikasa. U Bednji imaju imenice srednjeg roda sličan deminutivni sufiks: *-iča* (= *-iče*: *těrnjiča*, *zěrnjiča* i sl.).³¹

36. U Langovu »Samoboru« nalazimo i neke osobitosti koje nikako ne poznaju tipični kajkavski govori. Neke od njih zapazio sam samo jednom (npr. Lang, XIX, 42: k domu *selákovu*) ili ih nisam zabilježio u suvremenom govoru, pa im ne mogu odrediti vrijednost pri utvrđivanju nekajkavskih osobina samoborskoga govora.

Najteže je istražiti rječničko blago kojega govora, pa se teško može s potpunom sigurnošću tvrditi da se neka riječ rabi samo u određenom mjestu, govoru, dijalektu ili narječju. Da bi se pouzdano utvrdila geografska rasprostranjenost neke riječi, potrebna su istraživanja metodama geografske lingvistike, potreban je dijalektološki atlas. Ipak ću navesti nekoliko samoborskih riječi, potvrđenih i u Langovu prikazu i u suvremenom govoru, koje nisam zapazio u tipičnim kajkavskim govorima, ni u stručnoj literaturi ni u vlastitim terenskim bilješkama. Za pojam koji označava samoborska riječ *lōza* u drugim se, tipičnim kajkavskim govorima rabe riječi *šuma* ili *husta*, sinonim za samoborsku riječ *gospodīna* u drugim je kajkavskim krajevima *gospodarica*, *gazdarica*, prema samoborskom *drāga* drugdje nalazimo *klanec*, *jarek*, mjesto *planina* u citiranim kajkavskim tipovima govori se *breg* ili *gora*.

Mogao bih nabrojiti još nekoliko različitosti u uporabi leksika, ali to ilustrativno nizanje riječi ne može niti pojačati niti oslabiti dokaznu moć strukturalnih pojava koje određuju posebno mjesto samoborskoga tipa govora u okviru kajkavskog narječja.

37. Poznato je da postoji svega nekoliko bitnih, strukturalnih govornih osobina koje odvajaju kajkavsko od čakavskoga narječja, najveći je dio fonoloških, suprasegmentalnih i morfoloških osobina tih dvaju narječja identičan ako uzmemo u obzir skupnost osobina u govorima jednoga i drugoga narječja. Kao razlikovne odrednice kajkavskoga narječja mogu vrijediti, po mojem uvjerenju, samo one osobine središnjih konzervativnih kajkavskih govora (zagorskih) koje se ne pojavljuju u čakavskom i štokavskom narječju, a nazočne su u akcenatski mlađim središnjim govorima (zeleno-sesvetskim, kalničkim, dijelu podravskih i dijelu posavskih govora) i u svim rubnim kajkavskim govorima (međimurskim, podravskim, posav-

³¹ J. Jedvaj, o. c., str. 300. U čakavskom govoru gradišćanskih Hrvata pojavljuje se sufiks *-ice*, usp. *grojzice*, Ignac Horvat, *Iz naše stare gore*, Beč 1947, str. 62.

skim, turopoljskim i pokupskim govorima). Osobine graničnih govora (koji su u dodiru s govorima čakavskoga i štokavskog narječja i slovenskoga jezika) i miješanih govora (kajkavsko-čakavskih, kao govori oko Ozlja i Karlovca, čakavsko-kajkavskih, kao govori od Karlovca prema Generalskom Stolu, gorskokotarskih, s hrvatskim i slovenskim kajkavskim osobinama, gorskokotarsko-čakavskih, kao govor Fužina) mogu se pripisati razlikovnim determinantama hrvatskoga kajkavskog narječja samo ako su identične s paralelnim osobinama konzervativnih središnjih kajkavskih govora ili se mogu zakonima jezične evolucije iz njih izvesti.

U ovoj prilici ne određujem bitne razlikovne odrednice kajkavskoga narječja prema čakavskom ili štokavskom narječju uopće, već prikazujem odnos nekih osobina samoborskoga govora prema paralelnim osobinama u tipičnim kajkavskim govorima (središnjim i rubnim) i u kajkavsko-čakavskim i čakavskim govorima spomenutim u ovoj raspravi.

Iz rasprave u t. 28–34 proizlazi da među tipološki najbitnije osobine tipičnih kajkavskih govora u odnosu na samoborski govor idu:

1. a) *neutralizacija kontinuantne jata i poluglasa u fonemu e, koji je u kratkim slogovima u fonološkoj opreci s ä, kontinuantom prasl. e i e (tj. vokalni sustav od najmanje 6 fonema, ne uzimajući u obzir vokalno r)*

b) *infiks -no- ili -nu- u glagola II. vrste*

2. *akcenatske osobine koje se mogu svesti na zajedničko kajkavsko podrijetlo (osnovnu kajkavsku akcentuaciju), osobito pojava metatonijskoga akcenta (ili njegova refleksa) u tipičnim kajkavskim položajima*

3. *razlikovanje infinitiva od supina*

4. *neizjednačavanje nastavka gen. sg. pridjevsko-zamjeničke paradigme prema nastavku palatalnih osnova.*

Provjerili smo stanje samoborskoga govora u upravo izloženim bitnim oznakama tipičnih kajkavskih govora i utvrdili da na suprasegmentalnoj razini uz kajkavsko stanje ima i odstupanja od njega, a da po spomenutim fonološkim i morfološkim odrednicama samoborski govor odudara od tipičnoga kajkavskog stanja.

38. Kad usporedimo specifične osobine samoborskoga govora sa stanjem u kajkavskim ili kajkavsko-čakavskim (odnosno čakavsko-kajkavskim) govorima od Pologa i Zaprešića na zapad i jugozapad do slovenske jezične granice, preko Noršića, Slavetića, Ozlja, pa Karlovca, Generalskoga Stola i Erdelja³² do granice sa čakavskim i štokavskim govorima, nalazimo niz izofona, izomorfa, izoleksa koje su na tom području identične (neprekinitoga geografskoga kontinuiteta ili koje se pojavljuju u pojedinim govorima toga područja). Te se specifične osobine nastavljaju na čakavskom žumberačkom i ličkom području, a u ostalih, tipičnih kajkavaca, pripadnika sjevernijih i istočnijih kajkavskih dijalekata, nisu poznate.

Na tom velikom jugozapadnom području, na kojem se govori *kaj*, pojavljuje se *i* na mjestu jata (u ikavskim ili ikavsko-ekavskim odnosima), sporadično ili redovito; na mjestu nekadašnjega poluglasa govori se, redovito ili sporadično, glas *a* (u Krašiću je poluglas očuvan, v. S. Ivšić,

³² Podatke s toga područja prikupio sam zajedno s dr. B. Finkom.

JHK, str. 62); kajkavski metatonijski akcent $\hat{\text{~}}$ djelomično ili u potpunosti izostaje; pridjevska promjena ima samo nastavke palatalnih osnova; infinitiv je bez krajnjega *-i*, analoški nastavak 3. l. pl. prez. jest *-du*; glagoli II. vrste imaju infiks *-ni-*;³³ glasovi *ć* i *đ* u skupinama *šć* i *žd* osjetno su »mekši« od kontinuanata prasl. *t'* i *d'* u drugim položajima (na dijelu toga područja, u okićkom Prigorju, u Krašiću, u Domagoviću, stopile su se skupine *šć*, *žd* u *š*, *ž*), u pojedinim su govorima *č* i *ć* izjednačeni u fonemu *ć* ili se čuvaju opreke *č* \neq *ć*, *đ* \neq *đ*.³⁴

Samoborski je govor, prema izloženom, dio prijelaznih kajkavskih govora, koji povezuje osobine konzervativnih zapadnih zagorskih govora (s oksitonezom i s akutom na krajnjem slogu), kajkavskih ikavskih govora (čakavskoga podrijetla) s osobinama zapadnoga prigorskoga govornoga tipa, s osobinama kajkavsko-čakavskih govora oko Ozlja, Karlovca i Generalskoga Stola i s osobinama čakavskih govora u Žumberku i u Lici.

Pretežni je dio samoborskih govornih osobina tipično kajkavski, ali se, kako sam pokazao, pojavljuju i nekajkavski elementi (u Damaslovcu sam, primjerice, u nekoliko navrata provjerio podatke Ivšićeva tipa *posēkel*, koji je akcenatski tip prof. Ivšić zabilježio samo u govoru nekadašnjih čakavaca, kajkavskih ikavaca).³⁵

39. Dosadašnja razvrstavanja pojedinih naših krajeva u dijalekatske skupine svrstavaju samoborski govor bez ograde u okvir kajkavskoga narječja. S. Ivšić ga je prema njegovim akcenatskim osobinama svrstao u red konzervativnih kajkavskih govora (grupa I), ali ga je izdvojio od svih sjevernih, zagorsko-međimurskih akcenatskih tipova te grupe (oznaku I, 4 na Ivšićevoj Karti hrv. kajkavskih akcenatskih tipova ima samo Samobor, uz Slavetić i Jurkovo Selo, koji također imaju nekajkavskih osobina, v. t. 38).³⁶

Kako sam u ovom prikazu pokazao, samoborski je govor danas kajkavski govor sa znatnim tragovima nekadašnjega zajedničkog života kajkavaca i čakavaca.

Povijesni su dokumenti potvrdili doseljavanje čakavaca u samoborski kraj (na primjer u Draganje Selo i Gradišće).³⁷ Povijesne listine svjedoče i o naseljavanju čakavaca u druge krajeve današnjega jugozapadnoga kajkavskoga područja (kao i Žumberka i Bele Krajine),³⁸ a nisu poznate znatnije, kompaktnije migracije na to područje s kajkavskoga sjevera ili istoka. Na temelju tih činjenica pretpostavlja se da je jezični supstrat toga područja kajkavski, a da je tu kajkavštinu preuzelo novo čakavsko stanovništvo, sačuvavši neke čakavske osobine, odnosno predavši ih starosjediocima. Takvo je mišljenje u našoj dijalektologiji rezul-

³³ U Prigorju je u tih glagola infiks *-na-* (uz: *-nu-*), V. Rožić, o. c., Rad 118, str. 70-73.

³⁴ U Prigorju je, prema svjedočanstvu Rožićevu, Rad 115, str. 91, sačuvana opozicija *č* \neq *ć*; tako je i u Domagoviću, prema podacima V. Zečević.

³⁵ S. Ivšić, JHK, str. 77, 80 i Karta.

³⁶ Govor Jurkova Sela svrstava P. Skok u čakavske žumberačke govore, o. c., str. 215, usp. Ivšićevu Kartu u JHK.

³⁷ Usp. R. Lopašić, *Bihac i bihačka krajina*, Zagreb 1890, str. 93.

³⁸ Usp. S. Ivšić, JHK, str. 75-76, 78-79; P. Skok, o. c., str. 217, 278.

tat izvanredne, lingvistički obrazložene i dokazane Ivšičeve rekonstrukcije osnovne kajkavske akcentuacije, koja opovrgava svaku mogućnost sumnje u zajedničko podrijetlo različitih dijalekata kajkavskoga narječja,³⁹ svih onih govora koji su sačuvali *bitne osobine* osnovne kajkavske akcentuacije, ili u kojih su akcenatske osobine rezultat sustavne promjene osnovnoga kajkavskoga akcenatskoga stanja, u svim položajima, pod istim akcenatsko-kvantitativnim i fonetsko-morfološkim uvjetima jednake, a koje se osobine ne mogu izvesti iz čakavske ili štokavske akcentuacije.

Međutim, čini se da su upravo bitne osobine kajkavske akcentuacije (u prvom redu ovdje se misli na kajkavski metatonijski akc. \sim) u različitim govorima kajkavskoga jugozapada nejednoliko, pa i suprotno raspoređene, u različitoj mjeri zastupljene – uz sela koja su u svim bitnim akcenatskim elementima kajkavska nalazimo govore s manjim ili većim odstupanjima od osobina tipičnih kajkavskih govora (usp. na primjer govor Draganića⁴⁰ s govorom Domagovića).⁴¹ Cijelo je to jugozapadno kajkavsko područje relativno slabo istraženo. Osim u Rožičevu prikazu prigorskoga govora neke osnovne osobine pojedinih krajeva toga područja nalazimo u spomenutim raspravama I. Brapca i S. Težaka. U svojoj studiji o jeziku Hrvata kajkavaca S. Ivšić je dao nekoliko bitnih akcenatskih podataka za svega pet punktova.⁴² Da bi se, dakle, s većom znanstvenom sigurnošću moglo raspravljati o podrijetlu jugozapadnih kajkavskih govora, kao i o njihovu odnosu prema drugim kajkavskim i čakavskim dijalektima, trebalo bi u prvom redu detaljno utvrditi u kolikoj mjeri su bitne kajkavske akcenatske osobine nazočne u pojedinim govorima i krajevima, u kolikoj se mjeri pojavljuju nekajkavske osobine na različitim jezičnim razinama i kojim hrvatskim narječjima pripadaju te osobine.

Zajedničke nekajkavske, najčešće čakavske osobine na cijelom tom području kajkavskih i kajkavsko-čakavskih ikavskih i ikavsko-ekavskih govora s fonemom *a* na mjestu nekadašnjega poluglasa, koje se nastavljaju u velikom dijalekatskom pojasu sve do govora zadarskoga otočja, mogle bi dopustiti i pretpostavku da je prvotno stanovništvo toga područja (uključujući i čakavski Žumberak i kajkavski Samobor) bilo čakavsko ili, možda, već u početku dijalekatskoga diferenciranja mješovito, čakavsko-kajkavsko. Povijesni nam dokumenti nigdje ne spominju tako brojna doseljavanja čakavaca na taj golemi teritorij, da bi oni svojom brojčanom nadmoći mogli toliko izmijeniti, i to upravo u veoma bitnim jezičnim

³⁹ Usp. Z. Junković, o. c., str. 166–169.

⁴⁰ Dijalektološki podaci B. Finke i moji, sa zajedničkoga terenskog istraživanja: dišlamu, gūska, zājec, z mēnum, posēkel (govor je dvoakcentni, s jugozapadnim fonetskim i morfološkim osobinama, koje supostoje s izrazitim kajkavskim elementima: sēne 'sijeno', sēči, māša : zājec, gen. sg. kēga, inf. iti : sup. it, uz infinitiv bez krajnjega -i i dr.).

⁴¹ Podaci mr. V. Zečević: kvōčka (kvōčka), kōla (kōla), gen. sg. ribe : instr. sg. s krāvu, lok. sg. na irēju 'na orahu', adj. šenična i sl. (uz fonetske i morfološke pojave: cūcak, cūčići, gūšer, gen. sg. stārega i dr.).

⁴² S. Ivšić, JHK, str. 80, 86, Karta.

osobinama, prvotni govor starosjedilaca. To je stanovništvo u samoborskom kraju moglo biti čakavsko, brojčano i pojačano doseljenim čakavcima, izbjeglicama pred Turcima, a da ipak bude u velikoj mjeri pokajkavljeno, pod utjecajem obližnjih tipičnih kajkavskih govora, fizičkim dodirima i miješanjem pučanstva u tom privlačnom kraju, a osobito prestižem kajkavštine u neposrednoj blizini političkoga i kulturnoga centra Hrvatske, kajkavskoga Zagreba.

Ovdje se moramo nužno dotaknuti Beličeve teorije o nejedinstvenom podrijetlu hrvatskoga kajkavskoga narječja i o čakavskom supstratu jugozapadnih kajkavskih govora,⁴³ koja se temelji na nekim fonetskim elementima za koje je prof. Belić držao da su samo čakavski, ne i kajkavski, a ne na svim čakavskim elementima u tim govorima koji se lingvistički ne mogu zanemariti. Beličevi argumenti za njegovu teoriju o podrijetlu kajkavskoga narječja i jugozapadnoga kajkavskoga dijalekta, kako je pokazao i dokazao Z. Junković, mogu se oboriti jezičnim činjenicama u suvremenim kajkavskim govorima,⁴⁴ osobito zato što je Belić zanemario Ivšičeve akcenatske odrednice kajkavskoga narječja i zato što je Belić poznao kajkavske i kajkavsko-čakavske govore samo iz knjiga. Ali je Belić ipak, kao velik lingvist, i iz oskudnih dijalektoloških podataka uočio neslaganje jugozapadnih govora s glavninom govora kajkavskoga narječja, a tako i određenu vezu jugozapadnih kajkavskih govora s čakavskim narječjem.

Mišljenje da je veći dio stanovništva na ikavsko-ekavskom i akavskom kajkavskom području prvotno čakavski, starosjedilački a ne doseljen, iznio je u novije vrijeme I. Brabec,⁴⁵ a složio se s njim i S. Težak, koji je tomu mišljenju dodao nove dokaze,⁴⁶ osobito činjenicom da akcentuacija ozaljskoga govora ima elemenata I. (kajkavske) i II. (čakavske) Ivšičeve akcenatske grupe.⁴⁷ Prema Težaku kajkavski su govori od Bregane do sela na donjoj Korani, Mrežnici i Dobri ikavsko-ekavski i u najvećem dijelu akavski;⁴⁸ Brapčevi podaci proširuju to ikavsko-ekavsko i akavsko područje, sa snažno izraženim kajkavskim elementima, na sjeverozapad uz Kupu, na jugozapad gotovo do Plitvičkih jezera,⁴⁹ Finkini i moji na područje od Duge Rese do Generalskog Stola. Na čitavom tom velikom području ima, prema do sada poznatim podacima iz dijalektološke literature i vlastitih istraživanja, govora različita podrijetla, s različitim stupnjem međusobnoga prožimanja, više ili manje kajkavskih, više ili manje čakavskih.

⁴³ A. Belić, *Kajkavski dijalekat*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka (S. Stanojević), knj. II, str. 222–228; A. Belić, *Dr Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca*, Južnoslovenski filolog XIV, str. 241–246.

⁴⁴ Z. Junković, o. c., str. 165–170; asp. i A. Šojat, *Položaj turopoljskih govora u hrvatskoj kajkavštini*, Zbornik za filologiju i lingvistiku X, str. 147–153, Novi Sad 1967.

⁴⁵ I. Brabec, *Sjeveroistočni akavci*, str. 328.

⁴⁶ S. Težak, *Kajkavci na razmeđu*, str. 33–48.

⁴⁷ *ibid.*, str. 40.

⁴⁸ *ibid.*, str. 38, 41, 42.

⁴⁹ I. Brabec, *Izveštaj o istraživanju govora u Pokuplju*; I. Brabec, *Sjeveroistočni akavci*; I. Brabec, *Sutlanski ikavci*.

Definitivno rješenje pitanja o supstratu pojedinih jugozapadnih kajkavskih (uključujući i samoborski govor) i kajkavsko-čakavskih govora zahtijeva uz lingvistička, osobito akcentološka, istraživanja također i opsežna i detaljna istraživanja povijesnih dokumenata o migracijskim tokovima (osobito bi, po mojem mišljenju, za problematiku supstrata samoborskoga kraja bilo važno utvrditi vrijeme dolaska saskih rudara u Rude – kvalifikativne fonetske osobine njihovih potomaka, kao *a* na mjestu poluglasa, sporadično *i* na mjestu jata, mogle bi biti posljedice čakavskoga utjecaja već u vrijeme njihova doseljenja). Jednako bi tako trebalo pomno istražiti suvremenu i povijesnu toponimijsku i antroponimijsku građu, pa i etnografske i muzikološke osobine i usporediti ih s podacima iz kajkavskih i čakavskih krajeva.